

PREDUZETNIČKE KOMPETENCIJE POLJOPRIVREDNIKA

Sladana Vujičić¹, Miroslav Nedeljković², Cvijetin Živanović³

Apstrakt

U poslednjim decenijama, preduzetničke kompetencije postale su ključni faktor uspeha u poljoprivredi, posebno u kontekstu modernizacije i tržišne konkurencije. Predmet ovog rada je istraživanje značaja preduzetničkih kompetencija poljoprivrednika, sa posebnim osvrtom na njihove sposobnosti u upravljanju, inovacijama i tržišnoj adaptaciji. Fokus je na analizi podataka prikupljenih od 102 ispitanika sa ciljem da se identifikuju ključne kompetencije koje omogućavaju poljoprivrednicima da uspešno funkcionišu u izazovnim tržišnim uslovima. Istraživanje pokazuje da su poljoprivrednici sa razvijenim preduzetničkim veštinama skloniji usvajanju novih tehnologija, efikasnijem upravljanju resursima i bolje su pripremljeni za konkurenciju na tržištu. Kroz analizu podataka, rad pruža preporuke za unapređenje obrazovanja i obuke poljoprivrednika u cilju podsticanja njihovih preduzetničkih sposobnosti.

Ključne reči: *Preduzetništvo, obrazovanje, kompetencije, poljoprivreda.*

Uvod

U savremenom društvu, poljoprivreda igra ključnu ulogu u obezbeđivanju hrane, očuvanju ekosistema i održivom razvoju. Međutim, danas je poljoprivreda suočena sa mnogim izazovima, kao što su globalne klimatske promene, ekonomske turbulencije i pritisak tržišne konkurencije. Za suočavanje sa ovim izazovima, poljoprivrednici moraju razvijati nove poslovne pristupe i prilagoditi se inovacijama koje dolaze sa tehnološkim napretkom. U tom kontekstu, značaj preduzetništva u poljoprivredi postaje očigledan, jer omogućava kreiranje novih poslovnih modela, efikasnu proizvodnju i bolje iskorišćavanje resursa.

Preduzetništvo u poljoprivredi podrazumeva sposobnost prepoznavanja poslovnih prilika, kreativno rešavanje problema i adaptaciju na brze promene na tržištu. Preduzetničke kompetencije, kao što su inovativnost, sposobnost upravljanja rizicima i strateško razmišljanje, ključne su za uspeh u poljoprivredi. Savremena poljoprivreda ne može biti održiva bez primene novih tehnologija i inovacija, koje

¹Sladana Vujičić, Dr., redovni profesor, Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Mitropolita Petra 8, 11000 Beograd, Srbija; Univerzitet "BIJELJINA", Fakultet zdravstvenih studija, Pavlovića put 024, 76300 Bijeljina, BiH, e-mail: sladjanakonto@gmail.com

²Miroslav Nedeljković, Dr., naučni saradnik, Institut za ekonomiku poljoprivrede, Volgina 15, 11060 Beograd, Srbija, e-mail: miroslav_n@iep.bg.ac.rs

³Cvijetin Živanović, Dr., docent, Univerzitet "Privredna akademija" Brčko Distrikt, Petra Kočića, 6, Brčko Distrikt, BiH, e-mail: eskola000@gmail.com

omogućavaju poboljšanje produktivnosti i smanjenje negativnog uticaja na životnu sredinu.

Mnogi autori, poput Agrawal (2016), Zakić i sar., (2017), Milanović (2020), Vujičić i sar., (2021) i Šćepanović i sar., (2023), kao i Vemić i sar., (2022), naglašavaju značaj tehnološkog napretka i inovacija u poslovanju. U poljoprivredi, primena novih tehnologija može poboljšati efikasnost, smanjiti troškove i doprineti održivom razvoju. Preduzetnici koji poseduju kompetencije u oblasti tehnologije i inovacija mogu stvoriti konkurentske prednosti i ostvariti dugoročne poslovne uspehe. Povezivanje poljoprivrede, preduzetništva i preduzetničkih kompetencija je ključno za razvoj održivih i konkurentnih poljoprivrednih praksi. Korišćenje inovacija i tehnološkog napretka omogućava poljoprivrednicima da se prilagode tržištu i prevaziđu izazove koji dolaze sa globalnim promenama. Preduzetnički pristup u poljoprivredi ne samo da doprinosi ekonomskom rastu, već i omogućava održivo korišćenje prirodnih resursa i očuvanje životne sredine.

U poslednjim godinama naglašava se važnost obrazovanja i obuke poljoprivrednika, kako bi se povećala njihova spremnost za prilagođavanje novim poslovnim prilikama, modernim tehnologijama i tržišnim zahtevima. Mnogi autori navode da je obrazovanje veoma važno za unapređenje samih kompetencija (Ilić i Janjić, 2019; Radović Marković i sar., 2016; Čukanović Karavidić i sar., 2016). Pored formalnog veliku ulogu ima i neformalno obrazovanje koje postaje sve važnije za razvoj kompetencija zaposlenih, čime se dodatno oblikuje njihova sposobnost da se prilagode brzim promenama i izazovima tržišta.

Pregled literature

Preduzetničke kompetencije poljoprivrednika sve više postaju tema istraživanja u kontekstu poljoprivrednog razvoja. Čak i u zemljama koje su tradicionalno smatrane poljoprivrednim, postepeno se usmerava pažnja na razvoj preduzetničkih sposobnosti među poljoprivrednicima. Većina autora navodi da su preduzetničke veštine ključne za prelazak sa tradicionalnih poljoprivrednih praksi na modernije i konkurentnije poslovne modele. Trenutno istraživanje novih puteva ka rastu, inovacijama ili diversifikaciji stavlja snažan naglasak na razvoj kompetencija (Batterink et al., 2006; Mulder, 2001). Ovo sugerise da je sve više poljoprivrednicima i uzgajivačima potrebne preduzetnička kompetencija da bi kontinuirano prepoznavali i tragali za novim poslovnim mogućnostima (Nuthall, 2006; Olsson, 1988; Pannekoek et al., 2005; Rudmann, 2008, Pavić, 2019). U literaturi o preduzetništvu se tvrdi da preduzetnička kompetencija nije samo stvar predispozicije, već zavisi i od učenja i iskustva (Baron and Enslei, 2006).

Preduzetnička kompetencija kombinuje i integriše komponente znanja, veština i stavova u kreiranju novog posla, opstanku ili rastu. Kompetencije se mogu promeniti, naučiti i postići kroz iskustvo i obuku (Volery et al., 2013). Nekoliko indikatora se može koristiti za merenje preduzetničkih kompetencija: menadžerske veštine, konceptualne sposobnosti, socijalne veštine, veštine donošenja odluka i veštine upravljanja vremenom.

Empirijsko istraživanje preduzetničkih kompetencija u poljoprivredi

Cilj ovog istraživanja bio je da se ispita uloga preduzetničkih kompetencija poljoprivrednika u savremenom poslovanju, s posebnim naglaskom na inovacije, upravljanje resursima i tržišnu adaptaciju. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 102 ispitanika koji su aktivni u poljoprivredi, a podaci su prikupljeni u periodu od februara do maja 2024. godine putem anketnih upitnika koji su distribuirani u pisanoj i elektronskoj formi.

Demografski podaci ispitanika

Starosna struktura ispitanika pokazuje da je većina poljoprivrednika u srednjim godinama, što je karakteristično za ovu profesiju u mnogim zemljama. Starosna distribucija ispitanika je sledeća:

- **18-30 godina:** 12% ispitanika
- **31-40 godina:** 25% ispitanika
- **41-50 godina:** 30% ispitanika
- **51-60 godina:** 20% ispitanika
- **61 i više godina:** 13% ispitanika

Najveći broj ispitanika pripada starosnoj grupi između 31 i 50 godina, što ukazuje da su preduzetničke kompetencije u poljoprivredi uglavnom razvijene kod osoba sa značajnim radnim iskustvom, ali i kod onih koji su još uvek u fazi aktivnog razvoja svojih gazdinstava.

Obrazovanje ispitanika

Obrazovanje ispitanika takođe igra značajnu ulogu u razumevanju preduzetničkih kompetencija, jer visoko obrazovani poljoprivrednici često imaju bolju sposobnost da prepoznaju i implementiraju inovacije. Rezultati pokazuju sledeću raspodelu obrazovanja ispitanika:

- **Osnovna škola:** 15% ispitanika
- **Srednja škola:** 70% ispitanika
- **Viša škola:** 10% ispitanika
- **Visoko obrazovanje:** 5% ispitanika

Veličina poljoprivrednog gazdinstva

Veličina gazdinstva je značajan faktor jer utiče na upravljanje resursima, dostupnost kapitala i sposobnost za implementaciju inovacija. Distribucija prema veličini gazdinstava je sledeća:

- **Mala gazdinstva (do 5 ha):** 55% ispitanika
- **Srednja gazdinstva (6-20 ha):** 35% ispitanika
- **Veća gazdinstva (više od 20 ha):** 10% ispitanika

Većina ispitanika ima mala gazdinstva, što je karakteristično za ruralna područja, dok manji broj ispitanika upravlja srednjim i velikim poljoprivrednim gazdinstvima.

Vrsta poljoprivredne proizvodnje

Vrsta poljoprivredne proizvodnje je ključna za razumevanje specifičnih veština koje poljoprivrednici moraju razviti. Prema vrsti proizvodnje, ispitanici su raspoređeni na sledeći način:

- **Biljna proizvodnja:** 45% ispitanika
- **Stočarska proizvodnja:** 35% ispitanika
- **Mešovita proizvodnja (biljna i stočarska):** 20% ispitanika

Poljoprivrednici sa biljnim i stočarskim proizvodima čine većinu ispitanika, dok mešovita proizvodnja predstavlja manji broj ispitanika.

Polna struktura

Demografska podela prema polu ispitanika je sledeća:

- **Muškarci:** 70% ispitanika
- **Žene:** 30% ispitanika

Većina ispitanika su muškarci, što odražava opšti trend u poljoprivredi, gde je prisutnost žena u ovoj profesiji manja. Međutim, s obzirom na rastući trend ravnopravnosti, očekuje se da će u budućnosti uloga žena u poljoprivredi rasti.

Metodologija istraživanja

Istraživanje je sprovedeno putem strukturiranih anketnih upitnika koji su obuhvatili 102 ispitanika, među kojima su bili mali, srednji i veći poljoprivrednici, kao i predstavnici poljoprivrednih organizacija.

Upitnici su se sastojali od pitanja koja su se fokusirala na nekoliko ključnih aspekata:

1. **Prepoznavanje preduzetničkih kompetencija:** Ispitanici su ocenjivali svoju sposobnost prepoznavanja poslovnih prilika, sposobnost upravljanja resursima i inovacija. Pitanja su se odnosila na osnovne komponente preduzetničkih veština, kao što su finansijsko upravljanje, strateško planiranje i donošenje odluka.
2. **Vrste obrazovanja i obuke:** Ispitanici su ocenili vrste obuka i edukacija koje su pohađali, kao i njihov uticaj na razvijanje preduzetničkih kompetencija. Fokusirano je na različite oblike obrazovanja, kao što su formalno obrazovanje, kursevi i seminari, kao i neformalne obuke kao što su radionice i mentorske sesije.
3. **Adaptacija na tržište i konkurenciju:** Ispitanici su procenjivali koliko im preduzetničke kompetencije pomažu u adaptaciji na tržišne promene i konkurenciju. Pitanja su se odnosila na promene u poslovnim modelima i marketinškim strategijama, kao i na njihovu sposobnost da odgovore na zahteve tržišta.
4. **Inovacije u poljoprivredi:** Pitanja su se odnosila na upotrebu novih tehnologija, kao i sposobnost za inovativno rešavanje problema u

proizvodnji. Fokus je bio na implementaciji novih metoda u poljoprivredi, kao i razumevanju tržišta i konkurencije.

Rezultati istraživanja

Istraživanje je pokazalo značajan uticaj preduzetničkih kompetencija na uspeh poljoprivrednika u savremenim tržišnim uslovima. U nastavku su predstavljeni ključni nalazi:

- **Procenat učestvovanja u obukama i obrazovnim programima:** Od 102 ispitanika, 68% je izjavilo da je učestvovalo u različitim obukama tokom poslednje tri godine, dok je 32% ispitanika navelo da nisu bili uključeni u obuke. Najpopularniji oblici obuke su bili radionice (38%), online kursevi (34%) i terenske demonstracije (28%). Učestvovanje u obukama bilo je najizraženije kod poljoprivrednika koji se bave intenzivnim biljnim i stočarskim proizvodnjama, jer su oni najviše skloni primeni novih tehnologija u svom radu.
- **Uticaj preduzetničkih kompetencija na efikasnost i upravljanje resursima:** 74% ispitanika smatra da su im preduzetničke kompetencije pomogle da efikasnije upravljaju resursima, dok je 68% naglasilo da im je razvoj menadžerskih veština omogućio bolje donošenje odluka u svakodnevnom poslovanju. Na primer, poljoprivrednici koji su razvili veštine u finansijskom planiranju uspeali su da optimizuju troškove proizvodnje, što je dovelo do većih profitnih margina i smanjenja rizika.
- **Uloga inovacija u poljoprivredi:** 71% ispitanika izjavilo je da su im inovativne tehnike i tehnologije pomogle da poboljšaju proizvodne kapacitete i smanje troškove. Poljoprivrednici sa razvijenim preduzetničkim kompetencijama češće su implementirali nove tehnologije i primenili inovativne metode u proizvodnji.
- **Adaptacija na tržište:** 64% ispitanika smatra da su preduzetničke kompetencije ključne za njihovu sposobnost da se brzo prilagode tržišnim promenama, dok je 58% navelo da su bolje pripremljeni za konkurenciju zbog razvijenih preduzetničkih veština.
- **Koristi od preduzetničkih kompetencija za tržišnu konkurentnost:** 65% ispitanika je navelo da su sposobnosti u upravljanju rizicima i strateškom razmišljanju doprineli njihovoj tržišnoj konkurentnosti. Takođe, 60% ispitanika je istaklo da su preduzetničke kompetencije omogućile bolje pozicioniranje na tržištu i privlačenje novih kupaca. Poljoprivrednici sa višim nivoom preduzetničkih veština bili su sposobni da identifikuju niše u tržištu koje su bile zanemarene od strane konkurencije i da prilagode svoje proizvode kako bi ih bolje pozicionirali.

Diskusija

Rezultati istraživanja potvrđuju da su preduzetničke kompetencije ključne za uspešno poslovanje poljoprivrednika u savremenim tržišnim uslovima. Iako su mnogi poljoprivrednici već svesni važnosti tehnoloških inovacija, istraživanje pokazuje da preduzetničke veštine, kao što su menadžment, strateško razmišljanje

i inovativnost, igraju ključnu ulogu u održivom razvoju i konkurentnosti poljoprivrednih gazdinstava.

Preduzetnici sa razvijenim preduzetničkim kompetencijama bolje upravljaju resursima, što ima direktan uticaj na povećanje efikasnosti i smanjenje troškova. Poljoprivrednici koji su razvili veštine u strateškom planiranju, kao i u prepoznavanju tržišnih prilika, mogu bolje reagovati na tržišne promene i upravljati neizvesnostima koje su česte u ovoj industriji. Pored toga, razvijene preduzetničke kompetencije omogućavaju im da efikasno koriste tehnologiju i inovacije kako bi povećali konkurentnost svojih proizvoda na tržištu.

Tržišna adaptacija je jedan od najvažnijih faktora uspeha, jer tržište i potražnja za poljoprivrednim proizvodima stalno variraju. Poljoprivrednici sa razvijenim preduzetničkim kompetencijama brže prepoznaju nove tržišne prilike, efikasnije upravljaju rizicima i lakše se prilagođavaju promenama. Konkretno, poljoprivrednici koji su sposobni da se brzo prilagode zahtevima tržišta, kao što su povećanje potražnje za organskim proizvodima ili adaptacija na klimatske promene, imaju veće šanse da ostanu konkurentni.

Inovacije u poljoprivredi takođe igraju značajnu ulogu u povećanju produktivnosti i smanjenju troškova. Inovacije u proizvodnji i preradi omogućavaju poljoprivrednicima da ponude proizvode koji su kvalitetniji, što im daje konkurentsku prednost na tržištu. Međutim, iako mnogi poljoprivrednici koriste nove tehnologije, implementacija novih sistema i tehnika može biti izazovna zbog visokih početnih ulaganja i potrebe za obukama. To znači da obrazovni programi i finansijska podrška imaju ključnu ulogu u omogućavanju široke primene inovacija.

Za poljoprivrednike, posebno one sa manjim gazdinstvima, preduzetničke veštine su često ključne za preživljavanje na konkurentnom tržištu. Razumevanje tržišta, sposobnost da se prepozna konkurencija, kao i poznavanje finansijskog upravljanja, omogućavaju im da bolje upravljaju svojim poslovanjima i dugoročno povećaju profitabilnost. Poljoprivrednici sa nižim nivoima preduzetničkih kompetencija suočavaju se sa težim izazovima, jer su manje sposobni da identifikuju tržišne prilike, optimizuju proizvodnju i upravljaju rizicima.

Kroz istraživanje je postalo jasno da obrazovni i obučni programi koji se fokusiraju na preduzetničke kompetencije imaju značajan uticaj na uspeh poljoprivrednika. Iako većina ispitanika koristi inovativne tehnike u proizvodnji, mnogi se suočavaju sa izazovima u implementaciji novih tehnologija zbog visokih početnih ulaganja ili nedostatka potrebne obuke. Ovaj izazov može biti prevaziđen boljim obrazovnim programima i državnim podrškama za inovacije.

Zaključak

Poljoprivreda, kao temeljna privredna grana u mnogim zemljama suočava se s izazovima koji zahtevaju inovativan pristup, prilagodljivost tržištu i efikasno upravljanje resursima. U tom kontekstu, preduzetničke kompetencije postaju

osnovni faktor za povećanje konkurentnosti, produktivnosti i dugoročne održivosti poljoprivredne proizvodnje.

Prvo, razvoj preduzetničkih kompetencija omogućava poljoprivrednicima da efikasnije upravljaju svojim resursima. Kompetencije u upravljanju finansijama, ljudskim resursima, tehnologijama i tržištima omogućavaju poljoprivrednicima da optimizuju proizvodne procese, smanje troškove i povećaju profitabilnost. Poljoprivrednici sa razvijenim preduzetničkim veštinama lakše prepoznaju tržišne prilike i brzo reaguju na promene u potrošačkim preferencijama, čime poboljšavaju konkurentnost svojih proizvoda na tržištu.

Drugi ključni aspekt je povezanost preduzetničkih kompetencija sa inovacijama u poljoprivredi. Poljoprivrednici koji imaju razvijene veštine u kreativnom razmišljanju i prepoznavanju novih tehnologija spremniji su da implementiraju nove metode proizvodnje, koriste napredne tehnologije, kao što su digitalne platforme i precizna poljoprivreda, te razvijaju održive proizvodne sisteme. Ove inovacije ne samo da povećavaju produktivnost, već i smanjuju negativan uticaj poljoprivredne proizvodnje na životnu sredinu, što je od esencijalne važnosti u kontekstu globalnih izazova vezanih za klimatske promene.

Takođe, preduzetničke kompetencije omogućavaju poljoprivrednicima da se uspešno suoče s tržišnim rizicima. S obzirom na nepredvidivost tržišta, cene poljoprivrednih proizvoda i promene u zakonodavstvu, poljoprivrednici koji poseduju razvijene veštine poslovnog planiranja, strateškog razmišljanja i adaptabilnosti, mogu bolje da se nose s tim izazovima. Ove veštine pomažu im da planiraju dugoročne ciljeve, diversifikuju proizvodnju i osiguraju stabilne prihode, čak i u uslovima tržišnih fluktuacija.

Razvoj preduzetničkih kompetencija takođe doprinosi i većoj upotrebi neformalnog obrazovanja i usavršavanja. Poljoprivrednici koji teže da prošire svoje veštine i znanje kroz seminare, radionice i online kurseve, pokazali su veću spremnost na adaptaciju novih tehnoloških rešenja i tržišnih trendova. Takvi programi, koji se baziraju na praktičnim znanjima i realnim poslovnim situacijama, omogućavaju poljoprivrednicima da stečene veštine brzo implementiraju u svakodnevnom poslovanju.

Preduzetničke kompetencije predstavljaju ključ za modernizaciju i unapređenje poljoprivrede. S obzirom na sve izazove i dinamiku poljoprivrednog sektora, od ključne je važnosti da poljoprivrednici razvijaju svoje preduzetničke veštine kroz formalno i neformalno obrazovanje. Samo kroz strateško upravljanje resursima, inovacije, adaptabilnost tržištu i korišćenje savremenih tehnologija, poljoprivreda može postati konkurentnija, održivija i otpornija na tržišne i ekološke promene. Preporučuje se da se nastavi sa ulaganjem u razvoj preduzetničkih kompetencija poljoprivrednika, kako bi se obezbedio dugoročni rast i razvoj sektora.

Acknowledgements

Paper is a part of research financed by the MSTDI RS, agreed in decision no. 451-03-66/2024-03/200009 from 5 February 2024.

Literatura

1. Agrawal, R. (2016). 'Enterprise risk management' essential for survival and sustainable development of micro, small and medium enterprises,, *International Review*, Faculty of Business, Economics and Entrepreneurship, Belgrade, Vol. 1-2, pp. 117-124.
2. Baron, R. A., Ensley, M. D. (2006). Opportunity recognition as the detection of meaningful patterns: Evidence from the comparison of novice and experienced entrepreneurs. *Management Science*, 52(9), pp.1331-1344.
3. Batterink, M., Wubben, E., Omta, S. (2006). Factors related to innovative output in the Dutch agrifood industry. *Journal on Chain and Network Science*, 6(1), pp.31-44.
4. Čukanović Karavidić, M., Karavidić S., Vujičić S. (2016). „Business education and social skills to leadership competencies,, *International Review*, Vol. 1-2, pp. 38-45
5. Ilić, Đ., Janjić, I., Ilić, S. (2019). „Upravljanje karijerom putem karijernog savetovanja,, *Trendovi u poslovanju*, br.14, Sveska 2/2019, Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd.
6. Milanović, J. (2020). „Analysis of the competitiveness of the sector of small and medium enterprises and entrepreneurs in the Republic of Serbia,, *International Review*, Faculty of Business, Economics and Entrepreneurship, Belgrade, ISSN 2217-9739, Vol. 1-2, pp. 128-135.
7. Mulder, M. (2001). Competence development – some background thoughts. *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 7(4), pp.147-158
8. Nutthall, P. L. (2006). Determining the important management skill competencies: The case of family farm business in New Zealand. *Agricultural Systems*, 88, pp.429-450.
9. Olsson, R. (1988). Management for success in modern agriculture. *European Review of Agricultural Economics*, 15(2-3), pp.239-259.
10. Pannekoek, L., van Kooten, O., Kemp, R., Omta, S. (2005). Entrepreneurial innovation in chains and networks in Dutch greenhouse horticulture. *Journal on Chain and Network Science*, 5(1), pp.39-5.
11. Radović Marković M., Lutovac M., Vujičić S. (2016). „Efekat preduzetničkog obrazovanja na razvoj preduzetničkih sposobnosti mladih,, *Trendovi u poslovanju*, Vol.7, Sveska 1/2016
12. Pavić, Ž. (2019). „Edukativni model obrazovanja u oblasti zdravstvenog menadžmenta,, *Ekonomika*, vol. 65(1), str. 85-94
13. Rudmann, C. (2008). Entrepreneurial skills and their role in enhancing the relative independence of farmers – Results and recommendations from the research project developing entrepreneurial skills of farmers. Frick, Switzerland: Research Institute of Organic Agriculture FiBL

14. Šćepanović I., Stevanović M, Šćepanović V. (2023). „Inovacije i digitalna transformacija kao pokretači ekonomskog rasta u zemljama Evropske Unije,, *Akademski pregled*, Vol.VII, No.1, pp.12-19.
15. Vemić, M., Hrechyshkina, O., Samakhavets, M. (2022). „On the potentialities of an innovation council concept in the Belarusian research and technological development, *International Journal of Economics and Law*, April 2022 ,Vol.12, No. 34.
16. Volery, T., Mueller, S., Siemens, B, V. (2013), *Int. Small Business J.: Researching Entrepreneurship*, 33, pp.1-21.
17. Vujičić, S., Ravić, N., Nikolić, M. (2021). „Uticaj planiranja na razvoj inovacija u malim i srednjim preduzećima,, *Trendovi u poslovanju*, Visoka škola za poslovnu ekonomiju preduzetništvo, Beograd, Vol. 9, br. 1, str. 78-83
18. Zakić, N., Bugarčić, M., Milovanović, M. (2017). „Proclivity for open innovation in the case of agricultural and food companies in Serbia,, *International Review*, Vol. 3-4, pp. 64-71.

ENTREPRENEURIAL COMPETENCES OF FARMERS

Sladana Vujičić¹, Miroslav Nedeljković², Cvijetin Živanović³

Abstract

In recent decades, entrepreneurial competences have become a key success factor in agriculture, especially in the context of modernization and market competition. The subject of this paper is the research of the importance of entrepreneurial competences of farmers, with special reference to their abilities in management, innovation and market adaptation. The focus is on analyzing data collected from 102 respondents with the aim of identifying key competencies that enable farmers to function successfully in challenging market conditions. Research shows that farmers with developed entrepreneurial skills are more inclined to adopt new technologies, manage resources more efficiently and are better prepared for market competition. Through data analysis, the paper provides recommendations for improving the education and training of farmers in order to encourage their entrepreneurial abilities.

Key words: Entrepreneurship, education, competences, agriculture.

¹Sladana Vujičić, Ph.D., Full professor, Faculty of Business Economics and Entrepreneurship, Mitropolita Petra 8, 11000 Belgrade, Serbia; Bijeljina University, Faculty of Health Studies, Pavlovića put 024, 76300 Bijeljina, BiH, e-mail: sladjanakonto@gmail.com

²Miroslav Nedeljković, Ph.D., Research associate, Institute of Agricultural Economics, Volgina 15, 11060 Belgrade, Serbia, e-mail: miroslav_n@iep.bg.ac.rs

³Cvijetin Živanović, Ph.D., Assistant professor, University "Privredna Akademija" Brčko District, Petra Kočića 6, Brčko District, BiH, e-mail: eskola000@gmail.com